

Verslag van de *evaluatie* van het Convenant Cultuureducatie Noordenveld 2015 - 2020

Archeologieproject Ik Zoek, Ik vind – Yvonne Blaauw

'It takes a whole village to raise a child so it takes the whole global village to eradicate poverty. It starts with each of us personally.' (John Sentamu 2005)

It takes a village to raise a child, is een Afrikaans gezegde, oorspronkelijk uit het Igbo en Yoruba, Nigeria. Equivalenten zijn: *One knee does not bring up a child*, in het Surkuma en *One hand does not nurse a child*, in het Swahili.

Deze uitspraken reflecteren op de cultuur, de familie en de gemeenschap (community) gebaseerd op de filosofie dat kinderen een zegen zijn voor iedereen. Niet alleen de vader en de moeder dragen de verantwoordelijkheid, de hele gemeenschap zorgt voor de ontwikkeling en opvoeding van het kind. ¹

'Kinderen verdienen een rijk met kunst gevuld leven,' zegt de Canadese professor Rena Upitis² (2011) Het leren op school zou, volgens haar, wel meer mogen lijken op het informele leren van volwassenen die vanuit enthousiasme creatieve of kunstzinnige hobby's beoefenen in hun vrije tijd. 'Kunsteducatie biedt mogelijkheden om creativiteit en verbeeldingskracht te ontwikkelen. En biedt gelegenheid tot verwondering en tot het 'gewone' speciaal maken.'

'Via kunst kunnen kinderen hun gedachten, kennis en gevoelens uitdrukken. Wanneer kinderen ICT mogen gebruiken tijdens creatieve activiteiten (bij het componeren bijvoorbeeld) verhoogt dat hun motivatie, zelfregulatie, trots en vindingrijkheid. Leren door kunst kan ook bijdragen aan het vergroten van de betrokkenheid bij andere vakken, en aan de ontwikkeling van zelfvertrouwen, sociale vaardigheden en metacognitie.'

'Hersenonderzoek suggereert dat ervaringen met kunst - vooral muziek - bijdragen aan het functioneren van geest én lichaam. Dit gegeven verplicht ons om ervoor te zorgen dat alle kinderen kunnen profiteren van kunsteducatie, niet alleen kinderen met talent of met ouders die dit soort ervaringen willen of kunnen betalen. Het is belangrijk dat kunst aanwezig is in de lokale gemeenschap en dat de culturele gemeenschap scholen ondersteunt, bijvoorbeeld via duurzame partnerschappen,' aldus Rena Upitis.

¹ Bron: R:Ed Right for Education, <https://rightforeducation.org/>

² Upitis, R. (2011). Arts education for the whole child. Invited monograph for the Elementary Teachers' Federation of Ontario (ETFO). Toronto, ON. De Canadese onderzoeker, professor Rena Upitis deed een reviewstudie naar de opbrengsten van het leren in, over en door kunst. Kunsteducatie ondersteunt de ontwikkeling van het hele kind en bereidt kinderen voor op een leven vol plezier en kansen om te leren.

Colofon:

Opdrachtgever: Gemeente Noordenveld

Contactpersoon: R. Bult, beleidsmedewerker cultuur Noordenveld

Onderzoek en verslag: H. van Schijndel

Januari 2020

OPO Noordenveld
openbaar primair onderwijs noordenveld

noorder
Basis
scholen met de bijbel

Penta Primair

G E M E E N T E

N O O R D E N V E L D

Bronnen:

www.cenoordenveld.nl

het cultuurmenu 2018-2019 <http://www.cenoordenveld.nl/menu-18-19>

<http://www.cenoordenveld.nl/canon>

De Noordenveldse aanpak, Het Cultuurmenu in Noordenveld, zelf bepalen wat de pot schaft. Z. Zernitz:

<http://www.cenoordenveld.nl>

Rondje om de Brink, <http://www.cenoordenveld.nl>

Opzet evaluatie Convenant Cultuureducatie Noordenveld 2015 - 2020

In 2015 is het Convenant cultuureducatie Noordenveld gesloten tussen gemeente en het primair onderwijs in Noordenveld (CEN). In het convenant zijn afspraken gemaakt over een gezamenlijk visie op cultuureducatie op school, gedeelde verantwoordelijkheden en financiering. Het convenant loopt in 2020 af.

Het college van burgemeester en wethouders van Noordenveld heeft aangegeven de afspraken uit het convenant te willen continueren. Het college vindt het belangrijk dat de afgelopen periode geëvalueerd wordt. Om zo inzicht te krijgen in de ervaringen van de scholen en van alle relevante partners met deze gezamenlijke aanpak van cultuureducatie in het primair onderwijs: *wat goed gaat en wat beter kan*. Op basis van de opbrengsten uit deze evaluatie wil de gemeente waar nodig, in gezamenlijk overleg bekijken waar verbeteringen aan te brengen zijn.

De evaluatie vond plaats tussen september en december 2019 in de vorm van interviews. Met alle betrokken partijen is gesproken, op basis van een inventarisatie, gemaakt in overleg met de beleidsmedewerker cultuur en de adviseur cultuureducatie. Vooraf zijn items vastgesteld die in de gesprekken aan bod moesten komen. Deze thema's zijn een afspiegeling van het convenant.³

Er is gesproken met de beleidsmedewerker cultuur, de wethouder, de adviseur cultuureducatie, de cultuurcoach, huidige leden en ex-leden van de CEN stuur - en werkgroep, schoolleiders, cultuurcoördinatoren, contactpersonen, bovenschools bestuur, de adviseurs kunstontmoetingen en de samenwerkende partners plaatselijke culturele organisaties, die van belang zijn voor deze evaluatie. Ieder gesprek was uniek, afgestemd op de rol, taak en functie van de respondent.

Alle gesprekken samen leveren een bron van ervaringen en informatie op. De data zijn verwerkt en ondergebracht onder kernwoorden en thema's. Uiteindelijk zijn er aanbevelingen voor verbetering voor de toekomst van CEN uit voortgekomen.

Het convenant 2015 - 2020

"In het convenant cultuureducatie tussen gemeente en primair onderwijs in Noordenveld zijn afspraken vastgelegd over de gezamenlijke visie op cultuureducatie, de doelstelling, de wederzijdse verantwoordelijkheid, inhoudelijk, organisatorisch en financieel, de samenwerkingspartners en de pijlers van de cultuureducatie in Noordenveld.

Cultuureducatie wordt in Noordenveld door de scholen zelf ingevuld, Stichting Kunst en Cultuur (K&C) ondersteunt en de gemeente (beleidsmedewerker) is via de stuurgroep betrokken. Het primair onderwijs en de gemeente bekostigen CEN gezamenlijk, dit is in bedragen vastgelegd, deels op basis van leerlingaantallen.

De afspraken hadden enerzijds tot doel om wat er in 2015 bereikt was, nog beter te verankeren, anderzijds om de gewenste kwaliteitsslag te maken in samenhang, diepgang en inbedding in het onderwijsprogramma van de scholen."⁴

³ Bron: convenant CEN 2015-2020

⁴ Bron: convenant CEN 2015-2020

Inleiding

In de gemeente Noordenveld zijn zestien scholen voor primair onderwijs, waaronder zeven kleine scholen, drie met een christelijke signatuur en een school voor speciaal onderwijs. Sinds 2015 beschikt de CEN - groep als vertegenwoordiger van *alle* scholen in de gemeente Noordenveld over een totaalbudget voor cultuureducatie. Met als basis de gemeentelijke subsidie plus het bedrag dat de scholen samen matchen, door alle officiële gelden zoals Prestatiebox⁵, een deel van Cultuureducatie met Kwaliteit⁶, lumpsum⁷ en nascholingsbudget⁸ te oormerken voor cultuureducatie.

De gemeente heeft een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van het CEN convenant. Ze is nauw betrokken bij de ontwikkelingen en neemt deel aan de stuurgroep.

Miranda van Toor: Workshop Moderne Dans

De CEN werkgroep is een bovenschools werkende groep bestaande uit gecertificeerde ICC'ers, ondersteund door de adviseur cultuureducatie van K&C. Ook de cultuurcoach is lid van de werkgroep, zij legt verbanden tussen binnen- en naschoolse cultuuractiviteiten en onderhoudt contacten met lokale cultuuraanbieders.

De werkgroep onderhoudt contact met stuurgroep, ICC'ers / contactpersonen op de scholen, K&C en cultuuraanbieders. Zij bepaalt, in overleg met de scholen, de inhoud van het gezamenlijke

⁵ Bovenop de lumpsum (voor personeel en materialen) is er voor basisscholen jaarlijks geld via de zogenaamde prestatiebox. Scholen kunnen dit geld naar eigen inzicht gebruiken voor cultuureducatie, maar ook voor taal en rekenen, wetenschap en techniek, talentontwikkeling en professionalisering van leerkrachten en schoolleiders. bron: <https://www.lkca.nl/primair-onderwijs/geldzaken/prestatiebox>

⁶ De subsidieregeling Cultuureducatie met Kwaliteit 2017-2020 p.o. richt zich op een verdieping van wat in 2013-2016 is gerealiseerd én op het vergroten van het aantal deelnemende scholen. (<http://www.cultuurparticipatie.nl/subsidies/cultuureducatie-met-kwaliteit-2017-2020.html>) <https://www.cultuureducatiemetkwaliteit.nl/> voor Drenthe: www.compenta.nl.

⁷ <https://www.poraad.nl/themas/financien/bekostiging>

⁸ <https://www.poraad.nl/professionalisering>

cultuurmenu. Jaarlijks evalueert zij op basis van de bevindingen van de scholen inhoud en organisatie van het cultuurmenu en doet hiervan verslag in de stuurgroep.

Door de vraaggerichte aanpak, inhoudelijk aangestuurd door de CEN werkgroep wordt de samenhang tussen de verschillende activiteiten gewaarborgd. De werkgroep wordt gesteund door de CEN stuurgroep, directie en bestuur.

Het culturele klimaat in de gemeente wordt versterkt door de onderlinge samenwerking. Lokale kunstenaars worden zoveel mogelijk ingezet. Kinderen kunnen na schooltijd verder met bijvoorbeeld vioolles bij de docent een dorp verderop. Of ze gaan een instrument bespelen bij de fanfare.

Alle kinderen in de gemeente doorlopen hetzelfde cultuurprogramma. Er is een tweejaarlijkse menustructuur ontworpen om de kinderen afwisselend in aanraking te brengen met alle disciplines; beeldende kunst, dans, drama, muziek, literatuur, cultureel erfgoed. Elke discipline komt eens in de twee jaar aan bod. In het programma wordt een doorlopende lijn van groep 1 t/m 8 gewaarborgd, waarin activiteiten verdiepend of verbredend op elkaar voortbouwen. Het is een cyclus, activiteiten komen terug, en dat geeft leerkrachten de mogelijkheden verbinding te maken met het eigen onderwijsprogramma.

De kinderen maken via *het cultuurmenu* spelenderwijs kennis met hun eigen culturele omgeving. Samen met lokale erfgoedinstellingen uit Roden is het *Rondje om de Brink* ontwikkeld. Binnen het cultuurmenu gaan de kinderen op excursie bij de lokale erfgoedinstellingen; *Het Scheepstra Kabinet*, *Havezate Mensinge*, *de Catharinakerk* en *het Speelgoedmuseum*.

Verkuno, de vereniging van kunstenaars in Noordenveld heeft op vraag van de CEN werkgroep een educatief programma + een vervolg hierop ontwikkeld. Het theater van Roden, *de Winsinghof* wordt beschikbaar gesteld voor theatervoorstellingen voor de kinderen.

Algemene Muzikale Vorming is op vraag van de scholen standaard opgenomen in het menu. In de klas ontvangen de leerlingen een brede algemene muzikale vorming, een basis om, als zij dat willen, verder te kunnen gaan met een specifiek instrument. Tijdens de lessen zijn de kinderen bezig met zingen, muziek luisteren en maken, bewegen en dansen.

Er is binnen het cultuurmenu ook veel aandacht voor provinciaal erfgoed en de culturele instellingen. Zoals de Drentse Taol, het gevangenis museum en de Canon van Noordenveld. Ook het NNO en het Groninger museum zijn opgenomen in het programma.

Naast het cultuurmenu heeft elke school de mogelijkheid haar cultuuronderwijs op eigen wijze in te kleuren, uit te breiden of te verdiepen. Zo gaan scholen bijvoorbeeld naar het Veenkoloniaal museum, het Drents museum of het Veenpark. Men zet de regeling Impuls Muziekonderwijs⁹ of subsidiegeld van Cultuureducatie met Kwaliteit in voor schoolspecifiek beleid. Om de ontwikkeling van het cultuurbeleid op schoolniveau, en de invloed daarvan op de ontwikkeling van de culturele competenties op leerlingniveau in beeld te krijgen, doorloopt elke school, die CmK subsidie aanvraagt, het Evi evaluatieonderzoek.¹⁰

Het begrip cultuuronderwijs¹¹ is uitgangspunt bij CmK subsidieaanvragen en wordt in Cultuur² als volgt uitgelegd:

⁹ <https://www.cultuurparticipatie.nl/subsidies/impuls-muziekonderwijs.html>

¹⁰ Evi is het evaluatie-instrument waarmee scholen hun ontwikkeling op het gebied van CE bijhouden.

Scholen bepalen in welk scenario ze (willen) zitten en evalueren op 4 punten: Deskundigheid, Visie, Doorgaande leerlijn, Relatie met het netwerk. Voorwaarde om CmK subsidie te krijgen is dat scholen hieraan meedoen en de €15,78 (inclusief €3 museumbezoek) vanuit de prestatiebox inzetten voor cultuuronderwijs.

¹¹ *Cultuur², basis voor cultuuronderwijs*, geschreven voor de Pabo, biedt een fundamenteel denkkader voor cultuuronderwijs. (van Heusden, B., Rass, A., Tans, J., van Gorcum, Assen 2016)

'Omdat cultuur de 'natuurlijke omgeving' is waarin wij als mensen leven, is het belangrijk dat wij ons bewust worden van wat cultuur is. Onderwijs over cultuur kan je weerbaar maken, je leert bv dat een cultuur niet iets is wat voor altijd vaststaat, maar dat het een proces is, dat nooit ophoudt. Ook leer je dat cultuur (individueel en samen) gemaakt wordt en dat je dus zelf invloed kunt uitoefenen. Je maakt de cultuur ook zelf. Omdat het culturele bewustzijn (cultuur- in- beperkte- zin) bepalend is voor onze identiteit, voor hoe wij onszelf en anderen zien, kan het geen kwaad als je begrijpt hoe dit proces in zijn werk gaat. Je begrijpt hoe identiteit vorm krijgt en hoe je er zelf vorm aan kunt geven: via het nieuws, in de geschiedschrijving, in politiek en levensbeschouwing, in kunst, filosofie en wetenschap. Ook leer je de media hanteren die je in staat stellen dit cultureel bewustzijn vorm te geven.

Omdat er in de mondiale cultuur waarin wij tegenwoordig leven tussen mensen grote verschillen bestaan in cultuur en cultureel bewustzijn is het belangrijk dat je met die verschillen leert omgaan. Cultuuronderwijs verschaft kennis en begrip voor culturele verschillen, zowel tussen individuen als tussen groepen.' van Heusden (2016)

Structurele verbindingen vanuit het cultuurmenu met naschoolse cultuuractiviteiten, bijvoorbeeld via de activiteitenladder blijken nog lastig af te stemmen en organiseren. Op het gebied van het informele leren liggen kansen. De ontwikkeling van het individuele kind en het plezier moeten centraal staan.

De Kinderkolonie, Nationaal Gevangenis­museum Veenhuizen

De opbrengst uit de gesprekken... Hoe gaat het?

Uit de gesprekken met sleutelfiguren van scholen (schoolleiders en ICC'ers¹²) en culturele organisaties, komt een congruent beeld naar voren. Men is zeer tevreden en zelfs trots op de 'Noordenveldse aanpak'. Er is sprake van een breed gedragen draagvlak.

Uitspraken van het onderwijs:

'De organisatie staat als een huis.'

'Verantwoordelijkheden zijn helder en er wordt goed samengewerkt.'

'Een ijzersterk concept.'

'Een 9!'

'Als school alleen zou je dit programma nooit voor elkaar krijgen.'

'De kinderen komen met verschillende kunstvormen en disciplines in aanraking, dat kunnen wij als leerkrachten niet bieden.'

'De samenwerking loopt als een trein.'

'Petje af voor de werkgroep.'

Garage TDI: Massimo

Deze samenwerking komt voort uit een gezamenlijk geformuleerd doel en dat staat iedereen helder voor ogen. *"Alle kinderen tussen 4 en 12 jaar een rijk cultureel aanbod geven en ze een zo breed mogelijke ontwikkeling laten doormaken."*¹³

Opvallende kernwoorden uit de gesprekken zijn:

- **Solidariteit:** Kleine scholen krijgen evenveel aangeboden als de grote en er is geen onderscheid tussen openbaar, christelijk of speciaal.
- **Samenwerken:** *'Geen loze kreet, het vraagt veel communicatie, inzet en afstemming, maar dat is het een voorwaarde en dat is het waard.'*
- **Toegevoegde waarde:** *'Kinderen leren hun gedachten, kennis en gevoelens uitdrukken d.m.v. kunstzinnige werkvormen, dat is zo belangrijk voor hun ontwikkeling, ze leren vaardigheden en ontdekken talenten, waarvan ze niet wisten dat ze die hadden!'*

¹² ICC'er is een gecertificeerde interne cultuurcoördinator primair onderwijs

¹³ bron: convenant CEN 2015-2020

- **Integratie:** 'Cultuuronderwijs kan nog veel meer opleveren als onderdelen van het cultuurmenu geïntegreerd in projecten in het onderwijs een plek krijgen.'
- **Samenhang:** Er kan er meer samenhang gezocht worden met andere vakgebieden, zoals wereldoriëntatie, taal en rekenen, techniek.
- **Kwaliteit:** 'De kwaliteit van de verschillende onderdelen van het cultuurmenu is enorm verbeterd.'
- **Kwaliteitszorg:** 'We moeten nu niet achterover leunen omdat het goed loopt, we moeten nu doorpakken.' 'Kwaliteit moet je elke dag weer opnieuw leveren, het is nooit vanzelfsprekend.' Belangrijke dragers van het CEN verhaal zijn vertrokken en nieuwe mensen moeten die rol overnemen.
- **Samen scholen:** 2 x per jaar wordt er een gezamenlijke (deskundigheidsbevordering) bijeenkomst cultuureducatie georganiseerd voor *alle* scholen.

Stand van zaken Cultuurmenu

Sinds 2015 zijn de volgende lokale programma's van kracht : *Rondje om de Brink*; *Canon van Noordenveld*; *Massimo*; *Op reis met Verkuno* en *Aan de slag met Verkuno*.

Dankzij de vraaggerichte aanpak, inhoudelijk gestuurd door de ICC-werkgroep, kon de samenhang tussen de activiteiten in het Cultuurmenu worden verbeterd. Waar hiaten werden geconstateerd, bijvoorbeeld een leerlijn erfgoed voor groep 1 en 2, werden nieuwe producten ontwikkeld (*Ik zoek, ik vind*). En er werd nog meer gezocht naar samenwerking met culturele partners uit de gemeente.

Vanaf de oprichting van CEN is cultureel erfgoed speerpunt. Op dit moment is het Cultuurmenu zodanig samengesteld dat de verticale leerlijn erfgoed gewaarborgd is, in iedere bouw is er 'iets' van muziek, en iedere groep gaat naar een voorstelling. De onderdelen beeldende vorming, drama, dans en media komen regelmatig terug in verschillende bouwen. De programma's van *Verkuno*¹⁴ en *de Canon* zijn inmiddels doorontwikkeld. Hier is men tevreden over.

De samenwerking met *Havezate Mensinge Het Scheepstra Kabinet*, *de Catharinakerk* en *het Speelgoedmuseum* verloopt steeds beter en zowel de organisaties, de educatoren, als de scholen zijn tevreden. De middelen zijn niet onuitputtelijk en de begeleiding wordt door vrijwilligers uitgevoerd. Er wordt getracht goed af te stemmen, de uitkomsten uit de evaluaties mee te nemen en waar mogelijk, te actualiseren. Vier thema's komen hierbij steeds terug: wonen, spelen, school en geloof van vroeger.

Soms zijn de enthousiaste kinderen ware ambassadeurs die hun ouders, opa's en oma's in het weekend meenemen naar de erfgoedinstellingen voor een bezoek.

De samenwerking met kunstencentrum K38 krijgt ook steeds meer vorm. Aan het begin van volgend schooljaar (2020-2021) zal er in de ruimte van K38 beeldende kunst van kinderen, gemaakt tijdens de projecten van het cultuurmenu, worden geëxposeerd.

Muziek is ook een speerpunt. De groepen 4 van alle scholen krijgen het hele jaar AMV (algemene muzikale vorming) en de ervaringen hiermee zijn goed, ook afhankelijk van de betrokken docent.¹⁵ Sommige respondenten zijn zeer tevreden en willen graag uitbreiding. 'De AMV lessen zouden wel wat meer gespreid mogen worden over de verschillende bouwen. Dat komt de ontwikkeling van het kind ten goede. En de verschillende leerkrachten krijgen er dan ook meer van mee.'

De workshop Viooltjesmuziek wordt vaak genoemd in de gesprekken. De kinderen van groep drie ervaren wat het is een viool vast te houden, er geluid uit te krijgen met een strijkstok en er plezier door te beleven. Er wordt met kleuren en woordritme 's gewerkt. Naast het cultuurmenu

¹⁴ *Verkuno op reis* (receptief) en *Aan de slag met Verkuno* (actief).

¹⁵ De AMV-docenten zijn sinds kort verenigd in een netwerk, georganiseerd door de adviseur cultuureducatie, met als doel uitwisseling van ervaringen en kwaliteitsverbetering. De AMV docenten zijn met de adviseur cultuureducatie en cultuurcoördinatoren in gesprek over de manier van werken, met aandacht voor de mogelijkheden en de wensen van de scholen.

doen *alle* scholen uit Noordenveld mee aan het project *Meer muziek in de klas*.¹⁶ Gezamenlijk is ook hier een convenant voor ondertekend. Er zijn daarnaast nog vier scholen die gebruik maken van subsidie vanuit de landelijke regeling *Impuls muziekonderwijs*.¹⁷

Workshop Viooltjesmuziek

Het Cultuurmenu krijgt een goede beoordeling van alle gesprekspartners. Het is gevarieerd en de kwaliteit is goed. De opbouw van de activiteiten is goed, geen los zand, er is voldoende afwisseling en herhaling wordt met beleid ingezet. Successen kunnen worden herhaald, zoals bijvoorbeeld de trompettes.¹⁸ De plaatselijke fanfare is populair.

Als iets misschien wat minder wordt beoordeeld door een individuele leerkracht is dat vaak een persoonlijke smaakwastie, geeft men zelf grif toe. Ook worden activiteiten al veel beter afgestemd met het kleuteronderwijs. Kleuterleerkrachten zijn experts op het gebied van het spelend en muzisch ontwikkelen van jonge kinderen. Daar liggen volgens sommigen nog kansen.

De podiumkunsten / theatervoorstellingen scoren hoog. De kwaliteit is goed en zowel kinderen als leerkrachten zijn enthousiast.

Op schoolniveau

Per school is het heel verschillend hoeveel aandacht aan voorbereiding en verwerking aan een activiteit van het Cultuurmenu besteed wordt, al dan niet geïntegreerd in projectmatig werken. Dit verschilt per school, maar ook per leerkracht. Over het begeleidende lesmateriaal is men tevreden tot zeer tevreden. Ook hierin is verbetering opgetreden sinds 2015.

Het lesmateriaal van Rondje om de Brink is in samenwerking met een specialist erfgoed van K&C¹⁹ geactualiseerd. Sommige leerkrachten zouden nog wel wat meer variatie willen zien in de opdrachten van Rondje om de Brink, zodat je beter kunt differentiëren, maar soms komen die opmerkingen ook voort uit hun eigen beleving. Voor de kinderen is het materiaal nieuw. *‘Misschien is het een idee leerkrachten te laten rouleren, zowel bij deze excursies als bij de voorbereiding en verwerking in de klas,’* oppert een van de leerkrachten. *‘Dan spreid je meteen de ervaringen met het cultuurmenu.’*

Ouders (op basis van ervaringen van leerkrachten) reageren enthousiast op de aangeboden activiteiten.

¹⁶ De provincie Drenthe doet sinds 2019 mee met *‘Meer muziek in de klas’*. www.meermuziekindeklas.nl

¹⁷ <https://www.cultuurparticipatie.nl/subsidies/impuls-muziekonderwijs.html>

¹⁸ *Blow it away*.

¹⁹ Stichting Kunst en Cultuur

Evaluaties van de culturele activiteiten

Via evaluaties (in de vorm van een digitale enquête, die per leerkracht per activiteit wordt ingevuld) wordt jaarlijks bekeken of de onderdelen voldoen en of er behoefte is aan andere disciplines en/of waar knelpunten zijn. Maar ook tussentijds wordt bijgesteld op basis van individuele vragen van scholen, en worden praktische zaken geïnventariseerd en opgelost. De lijstjes zijn kort en men is zeer tevreden over de samenwerking en afstemming met de programmeurs van K&C, zowel inhoudelijk als organisatorisch. Het mes snijdt aan twee kanten, hoe actiever en assertiever de cultuurcoördinator van een school is, des te beter kunnen verbeteringen worden ingezet en wordt de kwaliteit verhoogd.

Over de volle breedte is de afstemming met de wensen van de scholen sinds 2015 verbeterd. De scholen vullen de evaluatieformulieren zorgvuldiger en ook kritischer in, zijn zich bewuster geworden van hun eigen rol en verantwoordelijkheid op dit gebied, waardoor er ook echt aan verbetering gewerkt kan worden. Het is wel belangrijk dat zowel cultuurcoördinatoren als schoolleiders de vinger aan de pols houden en hun teams blijven bevragen, ondersteunen en inspireren hierin om die kwaliteit ook goed te houden. Deze werkwijze kan zo succesvol zijn dankzij een actieve houding van *alle* partijen. In de gesprekken komt vaak naar voren dat alles afhangt van de mate van betrokkenheid van de schoolleider en cultuurcoördinator / contactpersoon.

De programmeurs van K&C geven aan dat het prettig samenwerken is met de Noordenveldse partners en de scholen. Richting de toekomst blijft de inzet gericht op kwaliteitsverbetering en actualisering van de verschillende producten en programma's.

Het Cultuurmenu gaat via K&C per de mail naar de scholen en komt ook op de website. Hier is ook de actuele planning te vinden. De organisatie van het cultuurmenu is goed geregeld. Het programma is op tijd rond en wordt goed gecommuniceerd met de scholen. Daar is de laatste jaren veel verbetering opgetreden. Daar is men erg blij mee en ook complimenten hiervoor. Hoe eerder het programma bekend is, des te beter kunnen de schoolteams en individuele leerkrachten hun eigen plannen maken en thema's van projecten en/of methodes op elkaar afstemmen. Het afgelopen seizoen was het cultuurmenu mooi op tijd bij de scholen.

Contactpersonen van kleinere scholen geven aan dat er nog winst te behalen is in afstemming met scholen die met combinatiegroepen werken, om herhaling van het programma te voorkomen. Ook zou men graag een overzicht van het programma specifiek per school willen krijgen, i.p.v. het zelf uit moeten filteren uit het totale overzicht. *'Dat vraagt nl best veel tijd.'* Dit is nu nog niet mogelijk. Hier wordt aan gewerkt door K&C.

Werkgroep CEN

'Een goed functionerende werkgroep vergroot het draagvlak voor CEN bij de scholen.' De scholen voeren, via hun vertegenwoordigers in de CEN- groep, de volledige regie op inhoud en organisatie van het gezamenlijke cultuurmenu.²⁰

De kracht van deze werkgroep is dat de leden het programma samenstellen in nauw overleg en in samenwerking met de programmeurs. Alle leden hebben een stem. *'Jouw rol en inbreng doet er toe. Je hebt echt invloed. Dat is een voorwaarde om die vraaggerichte praktijk vorm te geven en verder te ontwikkelen.'*

Vervolgens worden alle activiteiten van het cultuurmenu geëvalueerd op basis van de input van de scholen. De uitkomsten worden besproken met de culturele aanbieders. Op basis van deze feedback kunnen aanbieders hun programma aanpassen, zodat het beter aansluit bij het onderwijs, waardoor de kwaliteit van het aanbod/culturele programma verbeterd wordt.

De inbreng van de scholen is op deze manier goed gewaarborgd. *'Het is bovendien ook erg leuk om in de werkgroep te kunnen participeren als ICC'er.'* Op voorwaarde dat er tijd, ruimte en

²⁰ bron: opzet tweejaarlijks cultuurmenu programma.

energie beschikbaar is. Schoolleiders realiseren zich dat je mensen moet faciliteren om kwaliteit te kunnen behouden. Voorbeeld: De tijdstippen waarop de werkgroep vergadert worden bewust in werktijd gepland. *'En soms lukt dat niet altijd onder schooltijd,'* aldus een ICC'er, *maar door ons continuooster is er wel een mouw aan te passen.'*

Er hebben er veel wisselingen plaatsgevonden in de bemensing van de stuur- en werkgroep CEN. *'Prima die doorstroming, CEN moet van iedereen zijn, dat vergroot de betrokkenheid, maar als het betekent dat er veel kennis en ervaring in een keer vertrekt is het zaak deze expertise goed te delen en over te dragen.'* *'Dat vraagt aandacht en tijd. Nieuwe mensen moeten worden ingewerkt. Het levert tegelijkertijd een frisse blik op.'*

Directeurenoverleg Noordenveld

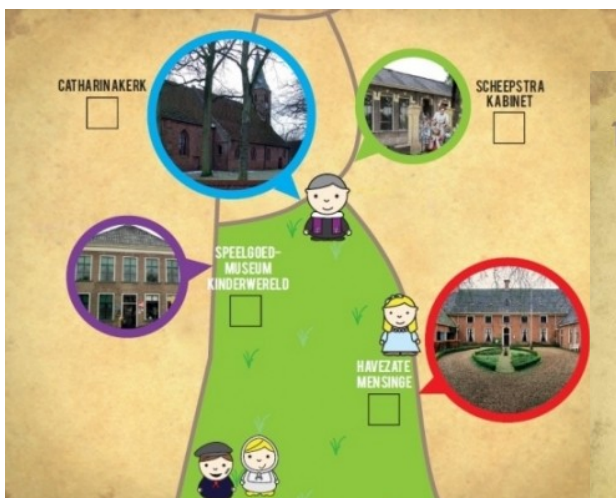
Regelmatig wordt in het OPON directeurenoverleg aandacht besteed aan CEN, de voortgang en de speerpunten. Bij deze speciale vergaderingen worden de directies van de christelijke en het speciaal onderwijs uitgenodigd. Ook zijn leden van de stuurgroep dan aanwezig. Zeker door alle recente veranderingen (personele wijzigingen) is het zaak de focus op de doelstellingen en speerpunten van CEN te houden en actuele punten samen te bespreken. Het belang hiervan wordt door verschillende directeuren in de gesprekken benadrukt. *'We moeten elkaar scherp houden.'* *'We moeten niet alleen maar regelzaken bespreken, maar ook de diepte ingaan.'* *'Nu het hele bouwwerk staat is het zaak op inhoudelijk niveau te professionaliseren en te verdiepen.'*

Website, nieuwsbrief

In 2015 is de CEN - website²¹ gelanceerd. Men is er trots op. Het is een werkbaar informatiekanaal ihkv organisatie, kennisoverdracht- en deling, good practice, en etalage. Aan de achterkant - het plaatsen van actuele info - moet het proces nog vereenvoudigd worden. Daar wordt aan gewerkt.

De functie en het gebruik van de website zou (nog) meer bekendheid mogen krijgen bij de individuele schoolleiders, ICC'ers en leerkrachten, nl dat het ondersteunende informatie en ideeën oplevert en daardoor tijdsparing. Niet alles hoeft zelf bedacht of uitgevonden te worden. De schoolleiders die er volop gebruik van maken, bijvoorbeeld met betrekking tot het schoolplan of voor subsidieaanvragen, zijn zeer tevreden met deze informatie en voorbeelden. De website moet wel geactualiseerd worden. Inmiddels is bekend dat een ICT'er zal worden gefaciliteerd om de website te gaan beheren.

De nieuwsbrief gaat via de voorzitter van de CEN per mail naar ICC'ers en schoolleiders, en wordt geplaatst op de website.

Project Rondje om de Brink

²¹ <http://www.cenoordenveld.nl/>

Samenvatting

Is het gelukt om wat er in 2015 bereikt was, nog beter te verankeren, en om de gewenste kwaliteitsslag te maken in samenhang, diepgang en inbedding in het onderwijsprogramma van de scholen? Dat was de centrale vraag in deze evaluatie.

De ontwikkelaars en pioniers geven aan dat er veel tijd en energie is gestoken in het construct en de afstemmingen en de samenwerkingsverbanden. Nu CEN onderdeel is geworden van de 'dagelijkse praktijk' moet die energie ingezet worden om de visie scherp te houden en de kwaliteit te bewaken en verder te ontwikkelen. Dat is mensenwerk.

De relatie cultuurmenu en schooleigen beleid

Als iets goed loopt moet je juist blijven prikkelen en actualiseren. De *relatie cultuurmenu en schooleigen beleid* wordt vaak genoemd in de gesprekken. *'Cultuureducatie vraagt meer dan alleen een goed cultuurmenu,'* aldus een schoolleider. De visieontwikkeling met het team, de verwerking in het eigen onderwijs, de verbinding en/of integratie met andere vakgebieden, de deskundigheidsbevordering van de leerkrachten, het leren van elkaars expertise, dat zijn zaken die de schoolleider aanstuurt en hier samen met het team keuzes in maakt. Uit de gesprekken komt sterk naar voren dat de implementatie per school zeer verschillend is.

Het voornemen om gemeentebreed in te zetten op deskundigheidsbevordering van schoolteams op het gebied van cultuureducatie wordt door alle gesprekspartners onderschreven. Dat er behoefte aan is, komt helder in beeld in alle gesprekken met schoolleiders, cultuurcoördinatoren en contactpersonen. Hier liggen dus kansen voor CEN.

Er worden al acties op ingezet: Verspreid over huidig schooljaar en schooljaar 2020-2021 krijgen de individuele scholen teamtraining (groep 1 t/m 8) *vakoverstijgend werken met de leerlijn erfgoededucatie*. Voor elke (combinatie)groep zijn één of meerdere erfgoedprojecten beschikbaar. Deze teamtraining is gericht op het koppelen van activiteiten uit de leerlijn aan andere schoolvakken en / of thema's.

Ook is er het plan om, samen met alle scholen *visieontwikkeling cultuuronderwijs* aan te gaan pakken. Alle respondenten zien het belang hiervan in. Visieontwikkeling is een dynamisch proces. *'Elk schoolteam moet zichzelf die 'why'²² vraag' blijven stellen en kunnen onderbouwen waarom je doet wat je doet,'* verwoordt een schoolleider. *'Het onderwijs moet zichzelf blijven ontwikkelen. We moeten kunnen verantwoorden wat het belang van cultuureducatie is en wat het betekent voor de ontwikkeling van het kind.'* Men heeft behoefte aan voeding, inspiratie, ideeën en toepassingen voor de eigen schoolpraktijk.

Met betrekking tot de planning en organisatie van de teamtrainingen (vakgeïntegreerd werken met erfgoed) (visieontwikkeling), is nog winst te behalen. Dit zou nog beter afgestemd kunnen worden met de mogelijkheden van de schoolteams. Dit soort bijeenkomsten moeten succesvol zijn en dat kan alleen als de teams er - zoveel mogelijk - volledig bij kunnen zijn en er ruimte voor is. *'Het schooljaar zat al behoorlijk volgepland. Scholingsbijeenkomsten moeten de aandacht krijgen die ze verdienen, om er daadwerkelijk wat mee te kunnen doen, ook in de verwerking nadien.'*

Profilering

²² Begin met het waarom, de gouden cirkel van ondernemen, Sinek, S., (2013) Simon Sinek onderbouwt dat goed weten waarom je iets wilt, helpt om mensen in beweging te krijgen. In zijn boek en in zijn TedTalk legt hij het werken vanuit de waarom-vraag, de Why, uit aan de hand van The Golden Circle. The Golden Circle bevat de Why, What en de How van een organisatie. De Why zit volgens Sinek niet in het rationele gebied van redeneren maar in het gebied van de hersenen dat betrokken is bij emotie, motivatie, genot en het emotionele geheugen. Dat sluit aan bij de gedachte dat een visie veelal impliciet aanwezig is en gaat over de 'zin' van het toekomstbeeld.

Sommige scholen geven aan zich meer te willen gaan profileren op schoolspecifiek cultuureducatiebeleid en cultuuronderwijs. Door kinderen een eigen onderzoeksvraag te laten bedenken en toe te werken naar een presentatie, waarbij de kunstvakken nadrukkelijk ingezet worden. Of men zoekt naar een verbinding vanuit de zaakvakken, (taal en rekenen) met kunst. Ook bij wereldoriëntatie komen thema's bovendien, waar handvaardigheid, tekenen en drama een toegevoegde waarde bieden. Niet als losse werkvorm maar ingebed in leerlijnen. *'Dat vraagt visie, een manier van denken, een andere aanpak en daar heb je deskundige begeleiding en ondersteuning bij nodig.'*

Deze scholen zijn, vaak gesteund door de CmK regeling, zelf al gericht bezig met het ontwikkelen van leerlijnen, met hulp van een expert. Of door *implementatie van nieuwe methodes*. Of door *coaching on the job*. Bijvoorbeeld bij de *ontwikkeling van een leerlijn tekenen*.

Er zijn ook scholen die naast het cultuurmenu van CEN, vaker op pad gaan met de kinderen, bijvoorbeeld naar het Rijksmuseum. Of ze halen activiteiten, kunstenaars op maat binnen de school. Daar zoekt men dan zelf de middelen voor.²³ Grotere scholen hebben meer armslag uit eigen budget. Voor kleine scholen is dat lastiger, maar ook door creatieve oplossingen te zoeken kom je een heel eind met eenmalige subsidies of door middel van tweejaarlijks terugkerend acties met ouders en kinderen om geld binnen te halen. *'Dat vergroot ook de betrokkenheid van ouders.'*

Deskundigheidsbevordering

Het ideale plaatje is een opgeleide gecertificeerde cultuurcoördinator²⁴ op elke school. Door personele wisselingen op verschillende scholen is dat lang niet meer overal het geval. Contactpersonen geven aan dat alleen al de regelzaken van het cultuurmenu veel tijd vragen. Zowel door leerkrachten als schoolleiders wordt aangegeven dat het belangrijk is te blijven investeren in de opleiding en scholing van cultuurcoördinatoren. Niet elke contactpersoon is cultuurcoördinator en niet elke coördinator heeft het ICC-opleidingstraject²⁵ doorlopen. Daar liggen kansen.

Het ICC netwerk (provinciaal) wordt genoemd en ervaren als een bron van scholing, voeding en inspiratie. Daar vindt verdieping en de verdergaande ontmoeting / samenwerking tussen ICC'ers en lokale en provinciale culturele aanbieders plaats.

Het is belangrijk dat *alle* schoolleiders en directies betrokken blijven en scherp op het cultuureducatiebeleid blijven. Daar wordt actie op ondernomen door stuur- en werkgroep. Aan het begin van het nieuwe schooljaar wordt er regulier een startbijeenkomst georganiseerd worden om het cultuurmenu te introduceren, te delen, en inspiratie op te doen. Dat gebeurde altijd al, maar er zal meer ingezet moeten worden op het onderbouwen van de gemeenschappelijke uitgangspunten. *'Waarom doen we dit?'* Sommige scholen hebben nieuwe personeelsleden gekregen, teams zijn veranderd van samenstelling, *'Cultuureducatie mag wel weer een nieuwe impuls krijgen.'*

Visieontwikkeling bij alle lagen, op bestuurlijk - en directie en op leerkrachtniveau is onontbeerlijk. *'Het is tijd voor scholing.'* *'We moeten meer context krijgen.'* *'Wat betekent cultuuronderwijs voor de ontwikkeling van het kind?'* *'Je moet alle partijen erbij houden.'*

Meer kansen voor CEN

²³ De prestatiebox gelden zijn vorig jaar opgehoogd met €3 voor museumbezoek. De CEN heeft besloten deze gelden niet mee te nemen in de gezamenlijke aanpak; cultuurmenu + gezamenlijke deskundigheidsbevordering maar beschikbaar te stellen voor schooleigen beleid en activiteiten op maat voor de school.

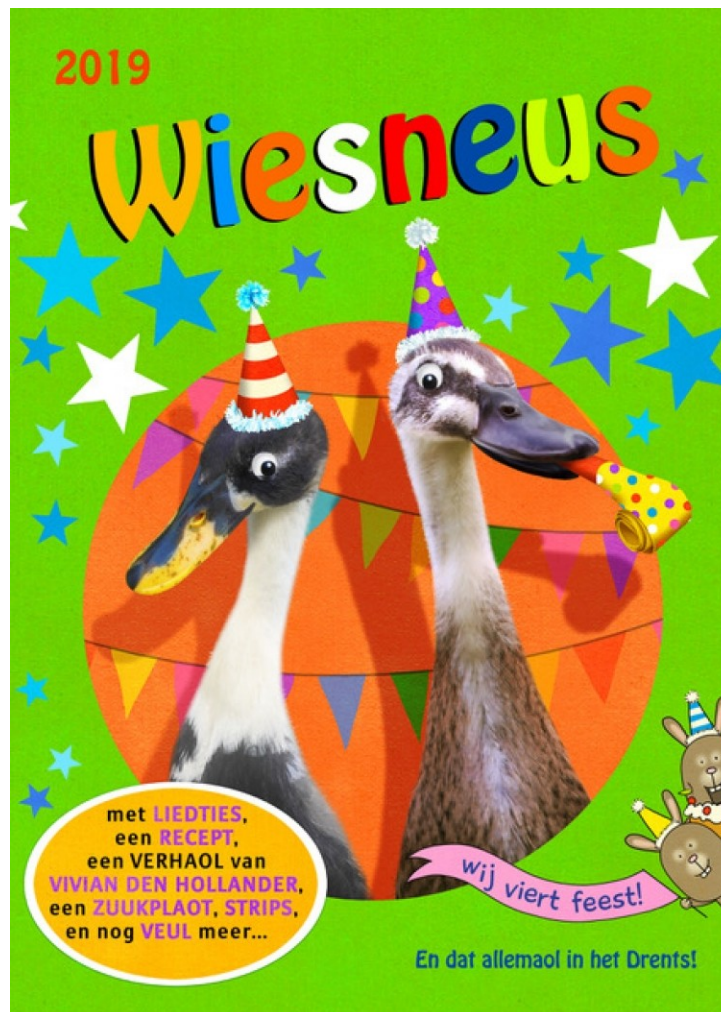
²⁴ <https://www.lkca.nl/primair-onderwijs/cultuurcoordinator/rollen-en-competenties>

²⁵ De ICC cursus van K&C wordt meerdere malen genoemd als manier om aan deskundigheidsbevordering en kwaliteitsverbetering binnenschools te werken.

Sommige scholen zouden onderling best meer willen samenwerken. Bijvoorbeeld in de vorm van een gezamenlijk schoolorkest, naschools, of door gemeentebreed een grote opera op te zetten in samenwerking met experts. 'We mogen best wel wat ambitieuzer zijn. Er is zoveel mogelijk!'

Samenwerking Primair en Voortgezet Onderwijs

Vanuit CEN zijn er gedachten en activiteiten m.b.t. samenwerken met het voortgezet onderwijs, ihkv afstemming en doorgaande leerlijnen, maar dit is nog in een pril stadium en vraagt uitwerking. Maar het draagvlak²⁶ is er. Samenwerking op het gebied van gebruikmaking van elkaars faciliteiten gebeurt al. (speellokalen, gymzalen, podiumruimte) Bijvangst is dat kinderen uit het primair onderwijs al es een keer in een gebouw voor voortgezet onderwijs komen. Dat verlaagt de drempel voor later.

Huus van de Taol: Voorlezen in het Drents (Meertmaond, Taolmaond)

²⁶In december heeft de CEN hiervoor een CmK subsidie gekregen: leergemeenschap po > vo

Conclusies

De CEN - organisatie staat als een huis. De stuur- en werkgroep zijn goed op elkaar ingespeeld. *Dus: Never change a winning team.* Het CEN concept is uniek en alle scholen zijn enthousiast en willen graag voortzetting. Juist als zo'n samenwerkingsverband naar tevredenheid van *alle* partijen goed loopt is het een klus om de kwaliteit over de hele linie stabiel te houden en te werken aan verbeteringen. Dat vraagt bovendien een andere aanpak dan alleen de trein rijdende te houden...

Zodra men uitgaat van verworvenheden en vanzelfsprekendheden, ligt metaalmoetheid op de loer... Belangrijk om de uitgangspunten en doelen fris en actueel onder de aandacht te houden en (zelf) reflectie en een onderzoekende houding bij *alle* betrokkenen te blijven stimuleren. *'Wat we krijgen is van uitstekende kwaliteit, nu moeten wij zelf zorgen dat cultuureducatie diepgang krijgt in het onderwijs. Het is niet vrijblijvend wat we doen...'* *'De scholen zijn nu aan zet... wij zijn verantwoordelijk.'*

Sinds 2015 is de relatie tussen de school en haar sociale en culturele omgeving versterkt.²⁷ Ook het centraal stellen van de vraag van de school is verbeterd. De regie van het cultuurmenu ligt bij het onderwijs, middels de CEN werkgroep. De kwaliteit van het menu is goed, volgens alle betrokken partijen. Een aantal scholen zou echter meer rendement uit de verschillende activiteiten willen halen, enerzijds door meer energie in de voorbereiding en verwerking te steken, anderzijds door een en ander te gaan verbinden met schooleigen beleid. Daar is dus werk aan de winkel.²⁸

Uit de gesprekken blijkt dat er nog niet zoiets is als een breed gedeelde knowhow over cultuuronderwijs. Ongeveer de helft van scholen geeft aan met een min of meer beredeneerde onderbouwing bezig te zijn, maar dat geldt niet automatisch voor alle teamleden.

Op het gebied van deskundigheidsbevordering is er een gedeelde- en uitgesproken behoefte aan gemeente - brede inzet op deskundigheidsbevordering van schoolteams op het gebied van cultuureducatie. Verschillende schoolleiders geven aan zelf ook meer kennis, onderbouwing en context te willen verwerven over de betekenis van cultuuronderwijs om hier beleid op te kunnen maken en leiding aan te kunnen geven. *'Een cultuurcoördinator heeft niet die positie en de functie en heeft de schoolleider hard nodig om het team in beweging te houden.'*²⁹

'Wij moeten als onderwijs onszelf afvragen: Hoe geef je teamscholing vorm? Wat past bij ons? Hoe beklijft het en geven we er een vervolg aan?'

Eigenaarschap: De belangrijkste conclusie die voortkomt uit de gesprekken, door schoolleiders en cultuurcoördinatoren zelf uitgesproken, is dat de bal nu bij het onderwijs ligt. Voor het slagen van een verandertraject is samen weten waarom en wat je wilt veranderen en een gezamenlijk draagvlak een belangrijke voorwaarde. Het is een ontwikkelproces, geen enkele verandering is binnen een paar jaar gerealiseerd, en elke school zoekt hierin een eigen weg. Onderwijs is een dynamisch proces. Een team kan zomaar terugvallen als sleutelfiguren wegvallen. Dat vraagt dus om een sterk ontwikkelde visie op onderwijs en de ontwikkeling van het kind en een beredeneerd onderwijsprogramma dat door elke teamlid individueel verwoord, gedragen en concreet gemaakt kan worden. Dit vraagt actief beleid en schoolleider en team zullen samen keuzes moeten gaan maken.

²⁷ 'Cultureel leren kan gestimuleerd worden als leeromgevingen meer op elkaar aansluiten en als professionals over grenzen heen samenwerken aan de verbinding van vakken en leergebieden. Daarbij moet ook de stem van de leerling in onderzoek worden gehoord. Omdat cultureel leren overall plaatsvindt is een meer integrale benadering nodig: 'leren als ecosysteem. Bij dat leren als 'ecosysteem' wordt het belangrijk gevonden dat er een verbinding wordt gemaakt tussen de leerling, de leerkracht, de professionele kunsten en de omgeving.' (Vera Meeuwis, 2018)

²⁸ Onderwijsraad en Raad voor Cultuur. 'Cultuureducatie: leren, creëren, inspireren!' Onderwijsraad (2012.)

²⁹ zie ook opbrengst onderzoeksverslag 'Pak de regie', schoolleiders over cultuureducatie van K&C (2018)

Aanbevelingen

Draagvlak en scholing

- ❖ Zoek nieuwe wegen om het CEN concept *hernieuwd* onder de aandacht van *alle* leerkrachten te brengen. (er is intussen veel personeelsverloop geweest)
- ❖ Cultuuronderwijs is onderdeel van de professionele opdracht van het onderwijs: Creëer urgentie om samen met leerkrachten meer kennis te verwerven over de ontwikkeling van kinderen door cultuuronderwijs. Maak zichtbaar en voelbaar wat cultuuronderwijs betekent. Onderbouw en onderzoek samen vanuit praktijkervaringen, actueel wetenschappelijk onderzoek, pedagogisch-, didactische- en ontwikkelingspsychologische invalshoeken hoe en wat kinderen leren.

Deskundigheidsbevordering

- ❖ Gun elke school een gecertificeerde cultuurcoördinator.
- ❖ Maak deze taak en de gevraagde inzet en scholing aantrekkelijk. Het is belangrijk dat de verantwoordelijkheid van de ICC' er even zwaar gewogen en beloond wordt als andere specialisaties binnen het team in het licht van taakbeleid.
- ❖ Gebruik de onderwijscafe's om thema's van cultuuronderwijs in de spotlights te zetten. En via workshops voor en met leerkrachten meer rendement uit de voorbereiding en verwerking van de culturele activiteiten van het cultuurmenu (lesbrieven en ander materiaal) te halen.

Innovatie

- ❖ Stimuleer onderlinge samenwerking tussen scholen die dat willen door initiatieven van enthousiaste ICC'ers te ondersteunen. (zoals bijvoorbeeld het idee een gemeentebreed schoolorkest of een opera op te zetten)
- ❖ Omarm de verschillen. Stimuleer scholen eigen beleid te ontwikkelen, of zich onderscheidend te profileren. Organiseer begeleiding op maat.
- ❖ Maak van koplopers ambassadeurs.
- ❖ Entameer ideevorming op het gebied van cultuureducatie: Zoek relaties tussen of kunst en techniek, of nieuwe media en erfgoed en verhalen maken.
- ❖ Denk ook aan vakoverstijgende activiteiten buiten de eigen school i.s.m. met andere organisaties en scholen. (living Lab, voortgezet onderwijs, ...)
- ❖ Denk aan zij-instromers van de pabo die zich willen specialiseren, of studenten geschiedenis, kunst&cultuur, om in co-creatie ideeën te ontwikkelen samen met het voortgezet onderwijs, (voor Rondje om de Brink en andere projecten).

Organisatie

- ❖ Maak de scholen zelf verantwoordelijk voor planning en afstemming van de teamtrainingen ihkv deskundigheidsbevordering.
- ❖ Het nieuwe cultuurmenu per schooljaar: Maak een overzicht van het programma specifiek *per school*. Gebruiksvriendelijker en tijdbesparend.
- ❖ Er is winst te behalen in de afstemming met kleine scholen die met combinatiegroepen werken, om herhaling van het programma te voorkomen.
- ❖ Actualiseer de CEN website. Een mooie bron en bruikbaar middel. Opvallend dat de site nog niet bij *alle* leerkrachten bekend is, of gebruikt wordt.

REGIE FRED DELFGAAUW
IDA VAN DRIL MICHEL SCHREUDERS

DE
RATTEN
VANGER

Familievoorstelling **6+**
www.idavandril.nl
www.stichtingstudiopeer.nl

FONDS
PODIUM
KUNSTEN
PERFORMING
ARTS FUND NL

of
GARIFUNA

TheColour PRODUCTIONS